

Tomáš Poláček

Na ramenách obrov

psychológia hrdinov

„Nemo vir est qui mundum non reddat meliorem.“

„Čo je to za človeka, ktorý nechce zmeniť svet k lepšiemu.“
antická múdrosť

„O tých, ktorí sa starajú, bude postarané.“
Edward F. Edinger

Venujem svojim rodičom.

Tomáš Poláček

Na ramenách obrov psychológia hrdinov

Upozornenie pre čitateľov a používateľov tejto knihy

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto tlačenej či elektronickej knihy nesmie byť reprodukováná a šírená v papierovej, elektronickej či inej podobe bez predchádzajúceho písomného súhlasu nakladateľa. Neoprávnené použitie tejto knihy bude trestne stíhané.

Automatizovaná analýza textov alebo dát v zmysle čl. 4 smernice 2019/790/EÚ a použitie tejto knihy na tréningovanie AI sú bez súhlasu nositeľa práv zakázané.

Tomáš Poláček

NA RAMENÁCH OBROV psychológia hrdinov

Recenzent: prof. PhDr. Ing. Ladislav Bučko, PhD.

Odborná konzultantka: PhDr. Bc. Andrea Ševčovičová, PhD.

© Grada Publishing, a.s., 2025

Cover Photo @ shutterstock.com, 2025

Vydala Grada Slovakia s.r.o.

Moskovská 29, Bratislava

ISBN 978-80-8090-983-3

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

ISBN 978-80-271-5629-0

ako svoju 9957. publikáciu

Zodpovedná redaktorka Mgr. Míra Kováčiková

Sadzba a zalomenie Josef Lutka

Fotografie dodal autor.

Počet strán 136

1. vydanie, Bratislava, Praha 2025

Vytlačila TISKÁRNA PROTISK, s.r.o., České Budějovice

Názvy produktov, firiem a pod., použité v tejto knihe, môžu byť ochrannými známkami alebo registrovanými ochrannými známkami príslušných vlastníkov, čo však nie je zvláštnym spôsobom vyznačené.

Postupy a príklady v knihe, rovnako aj informácie o liekoch, ich formách, dávkovaní a aplikácii sú zostavené s najlepším vedomím autorov. Z ich praktického uplatnenia nevyplyývajú pre autorov ani pre nakladateľstvo žiadne právne dôsledky.

ISBN 978-80-271-7848-3 (ePub)

ISBN 978-80-271-7847-6 (pdf)

Obsah

Predslov	7
Úvod	9
1 Kto môže byť hrdina?	11
1.1 Philip Zimbardo: taxonómia hrdinstva podľa psychológa	12
1.2 Paul Johnson: výber hrdinov podľa historika	15
1.3 Joseph Campbell: tisíc tvárí hrdinu podľa religionistu	17
2 Hrdina od staroveku po súčasnosť	20
2.1 Hrdinovia staroveku	20
2.1.1 Najstarší hrdina – Gilgameš	23
2.1.2 Chlapec z rieky – Mojžiš	25
2.1.3 Zlodej ohňa – Prometheus	28
2.1.4 Kráľovná Boudica	31
2.2 Hrdinovia stredoveku	33
2.2.1 František z Assisi, bosý svätec	34
2.2.2 Panna Orleánska, Jana z Arku	37
2.2.3 Krištof Kolumbus, Don Quijote oceánu	38
2.2.4 Tomáš Morus, muž pre všetky ročné obdobia	42
2.3 Hrdinovia novoveku	45
2.3.1 Albert Schweitzer, biely duch Lambaréné	46
2.3.2 Mysliace srdce Esther Hillesumovej	48
2.3.3 Prvá pochodeň Jan Palach	50
2.3.4 Roméo A. Dallaire, rozhodnúť sa	52
2.4 Hrdina ako symbol prúdu masovej kultúry 21. storočia	55
2.4.1 Superman	56
3 Analytická psychológia a archetyp hrdinu	59

4 Kto je hrdina?	62
Pokora a služba vojaka Antonína Havlína	63
Sebadarovanie kňaza Juraja Sedláčka	70
Pozdvihnúť druhých a profesor Ján Košturiak	79
Odvaha a nezávislosť lekára Jaroslava Václavka	87
Služba druhým v prachu africkej buše a lekárka Katarína Mulama	96
5 Ako sa stať hrdinom?	108
5.1 Vzдор a vlastná nezávislosť	110
5.2 Odvaha podstúpiť riziko	115
5.3 Sebaapresahujúci cieľ	118
5.4 Služba druhým	120
Záver	122
Doslov	125
O autoroch	127
Zoznam bibliografických odkazov	129

Predslov

Niekoľko mesiacov po vypuknutí vojny na Ukrajine prišiel za mnou mladý muž okolo tridsiatky so žiadosťou o rozhovor. „*To, čo vám teraz poviem, vyznie zvláštne, ale prosím, nepokladajte ma za blázna,*“ začal na úvod. „*Keď vypukla vojna na Ukrajine, začal som závidieť mladým Ukrajincom.*“ Pravdepodobne som nevedomky vypleštil na neho oči, pretože sa hneď začal ospravedlňovať. „*Viete, oni majú teraz zmysluplný dôvod pre niečo zomrieť a ja neviem nájsť zmysel, pre ktorý žiť.*“

Tento príbeh mladého muža je v niečom symptomatický pre človeka západnej kultúry, človeka, u ktorého absentuje vášeň a idea, teda nejaké hlboké osobné presvedčenie, založenie života na niečom, čo by prekračovalo len tú bezprostrednú vôľu na prežitie. V tejto existenciálnej rovine teda chýba niečo, čo by sme vnímali ako posvätné, nejaký ideál, ktorý by náš život obdaroval zmyslom, určil mu hodnoty a smer. Žijeme akoby bez obsahu, hlbšieho záujmu a pevného stredu. Kierkegaard hovorí, že naša západná civilizácia sa stala spoločenstvom masy, kde všetci sú uprataní a nivelizovaní. Tento človek masy má vždy len sprostredkovaný vzťah k realite života, vždy sa len obhliada, neustále sa porovnáva a následne buď závidí tým, ktorí sa rozhodli dotýkať sa života priamo a meniť beh dejín, alebo častejšie zhadzuje úspechy druhých v neustálej kritike a hejtovaní všetkého a každého, kto je už len svojou existenciou výčitkou jeho banálnej a malichejnej existencie.

Čo sa však stane, ak do tejto nivelizovanej mentality zavíta hosť, skutočný hrdina, ktorý pozná vášeň života, a preto nerozumie hedonistickej spoločnosti znudeného človeka západu, ktorý svoje najväčšie hrdinstvo prejaví v zbalení ďalšej obete alebo v kúpe nového auta, či „hrdinského“ komentára na sociálnej sieti odoslaného z bezpečného priestoru svojej obývačky? Čo ak tento hosť, skutočný hrdina, pozná vyššie city a hodnoty? Tento hosť skúsil v živote svoje hranice, ale aj prekonal prekážky, a preto mu nie sú cudzie cnosti ako sebaoprávanie, sebazapieranie, či sebaobetovanie. Nežije len prítomnos-

t'ou, netúži mať všetko lacno, tu a teraz, vie, že za skutočný život sa platí vysoká cena a je ochotný ju zaplatiť. Niežeby znudený človek západu nemal ciele. Má, banálne, ploché, príliš horizontálne, ktoré sa transformujú do akéhosi davovo získaného narcizmu a samotné ciele sa stávajú samolúbymi, sebauspokojujúcimi a náramne egoistickými, a tak sa všetko a všetci stávajú len prostriedkami na ich dosiahnutie. To, čo západný znudený človek potrebuje, je metaciel', cieľ, ktorý prevyšuje všetky tie čiastkové malé ciele všedného dňa a ktorý tie čiastkové bude priamo ovplyvňovať a modelovať.

Ideál, vášeň, transcendencia, prekračovanie seba samého vedú hrdinu od horizontály k vertikále bytia. Kniha psychológa Tomáša Poláčka, ktorú držíte v rukách, skúma podstatu toho, čo je hrdinstvo. Ponúka nielen reflexiu čisto mužskej témy, ktorá sa dotýka jadra osoby muža, ale ponúka aj živé príbehy mužov a žien z mäsa a kostí, ktorí žijú vedľa nás, a ktorí túto cestu nastúpili. Kus po nej už prešli a sú inšpiráciou pre tých, ktorí tú odvahu vykročiť ešte nenašli.

Jaroslav Leopold Jablonský

Úvod

Moyers: „Ale potrebuje vôbec dnešná spoločnosť hrdinov?“

Campbell: „Ja myslím, že áno.“

Moyers: „Prečo?“

Campbell: „Pretože musí mať k dispozícii nejaké vzory, ktoré by jej pomohli prekonať silné trieštivé tendencie, ktoré ju ohrozujú, a zjednotili by ju k nejakému spoločnému zámeru.“¹

Hrdinské činy sa dnes netešia serióznemu záujmu psychológie či inému odboru spomedzi humanistických vied. Hrdinovia a hrdinstvo sú, zdá sa, najlepšie zachytené a opísané v literatúre, umení, mýtoch a aktuálne v kinematografii. Mnohé zverejnené výskumy s obľubou dokumentujú poklesky ľudskej existencie: vraždy a samovraždy, zločiny a kriminalitu, odsúdených a obvinených, úroveň chudoby a výskyt schizofrénie v populácii. Podobné kvantitatívne alebo kvalitatívne výskumy o pozitívnej činnosti človeka absentujú. Nevedieme záznamy o tom, koľko skutkov dobročinnosti, láskavosti alebo súcitu sa v priebehu roka medzi ľuďmi vyskytne. Občas sa však dopytujeme o nejakom hrdinskom čine. Raritný charakter takýchto správ nás vedie k tomu, že chápeme hrdinstvo ako niečo neobvyklé a výnimočné (Zimbardo, 2014). Klinický psychológ J. B. Peterson (2023) hovorí, že hrdinstvo je vzácné, pretože vyžaduje dobrovoľné obetovanie istoty, ktorú podporuje skupina. Podľa Petersona (2023) je hrdinstvo tvorivá cesta, ktorá vedie k novému objavu a ten zahŕňa živý prvok kultúry – inšpiráciu, obnovu a pokrok. „*Ten, kto koná tvorivo, prijme rolu hrdinu a postaví sa mimo ochrannej enklávy histórie alebo dokonca proti nej*“ (Peterson, 2023, str. 431).

Obnovený záujem o význam pomenovania toho dobrého v ľudskej povahe pramení z výskumu a empirickej dôslednosti pozitívnej psychológie. Toto hnutie, v čele ktorého stojí Martin Seligman a jeho kolegovia, vytvorilo paradigma smerujúcu k zdôrazneniu toho pozitívneho v ľudskej povahe (Zimbardo, 2014).

¹ Campbell, J., Moyers, B. *Síla mýtu*. Praha 2016; str. 173.

V súčasnosti prijaté profily hrdinstva zdôrazňujú predovšetkým fyzické nebezpečenstvo bez toho, aby dostatočne poukazovali na ostatné súčasti hrdinských činov, ako je ušľachtilosť účelu a skutky osobnej obety. Ak vychádzame z analýzy ľudských cností od pozitívnych psychológov, existuje súbor šiestich hlavných kategórií cnostného správania, ktoré sa teší platnosti naprieč kultúrami. Kategórie zahŕňajú: múdrosť a vedomosti, odvahu, ľudskosť, spravodlivosť, umiernenosť a transcenciu (Zimbardo, 2014).

Hrdinstvo púta našu pozornosť na to, čo je v ľudskej povahe správne. Generačne uchováваме hrdinské príbehy, pretože slúžia ako silná pripomienka toho, že ľudia sú schopní odporovať zlu, odolávať pokušeniu, prekročiť priemernosť a všímať si výzvy k akcii, keď ostatní sklamali. Väčšina príkladov hrdinstva, ktoré poznáme z histórie, zdôrazňuje odvažné činy, udatnosť a riziko smrti. Podľa psychológov Alice Eaglyovej a Selwyna Beckera je pravdepodobnejšie, že niekto bude považovaný za hrdinu, keď sa k odvahe pridáva ešte ušľachtilý cieľ.² Myšlienka ušľachtilosti ostáva často v hrdinstve nevyslovená. Všeobecne platí, že ohrozenie života a zdravia alebo osobná obeť je oveľa ostentatívnejšia. Hrdinský ideál slúži ako téma od čias dávnych eposov až po modernú žurnalistiku (Zimbardo, 2014). Historička Lucy Hughesová-Hallettová (2004) definuje hrdinu ako niekoho: „...*kto môže obetovať seba samého, aby ostatní mohli žiť, alebo aby on sám mohol navždy žiť v spomienkach ostatných. Je to prejav znamenitého ducha. Hrdinstvo je spojené s odvahou a čestnosťou a s pohrdaním obmedzujúcimi kompromismi, prostredníctvom ktorých nehrdinská väčšina riadi svoje životy. Hrdinovia sú schopní niečoho významného – poraziť nepriateľa, spasíť boj, uchrániť politický systém, dokončiť cestu – , čo by nikto iný nedokázal vykonať*“ (Hughes-Hallett, 2004, str. 361). Túžba riskovať vlastnú existenciu a povest' výmenou za trvalé uznanie naprieč generáciami sa môže zdať ako relikvia zo zabudnutej doby, napriek tomu si stále zaslúži serióznú úvahu pri našom posudzovaní moderného hrdinského správania.

² Eagly, A., Becker, S. *Comparing the Heroism of Women and Men*. American Psychologist 2005; 60: 343–344.

1 Kto môže byť hrdina?

„Hrdina je niekto, kto obetoval život niečomu väčšiemu, než je on sám. Morálnym cieľom hrdinstva je položiť život za svoj ľud, zachrániť nejakého človeka alebo podporiť nejakú ideu. Hrdina sa za niekoho alebo za niečo obetuje – v tom je morálka hrdinského činu.“³

„My dnes oslavujeme skôr celebrity než hrdinov.“⁴

Zdá sa úplne logické a prirodzené, že v súvislosti s hrdinstvom nám najskôr napadne riziko alebo obeť. Rizikovou zložkou hrdinstva môže byť akákoľvek vážna hrozba pre kvalitu života. Hrdinstvo môže zahŕňať nemenné správanie tvárou v tvár známemu dlhodobému ohrozeniu zdravia alebo závažným finančným dôsledkom, hrozbe straty sociálneho alebo ekonomického postavenia alebo vylúčenia zo spoločnosti (Zimbardo, 2014). Vo svojej knihe *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America* (1992) Daniel Boorstin popisuje moderné splývanie hrdinov s celebritami. „*Keď sa pred dvesto rokmi objavil skvelý muž, ľudia v ňom hľadali Boží zámer; dnes hľadáme jeho tlačového hovorca... Medzi ironickými frustráciami našej doby nie je nič mučivejšie než toto úsilie o uspokojenie našich extravagantných nádejí v ľudskú veľkosť. Márne nútime desiatky umelých celebrit vyrastať tam, kde príroda zasadila iba jedného hrdinu*“ (Boorstin, 1992, str. 45). Nie všetci bojovníci alebo svätci sú hrdinovia. Hrdina musí stelesňovať kombináciu rozvážnej ušľachtilosti a potenciálnej obete. Za svoje hrdinské činy sú odmeňovaní rôznymi spôsobmi, pokiaľ ale tušia dodatočný zisk už v dobe svojho činu, nutne musia byť diskvalifikovaní zo statusu hrdinu. Pokiaľ sa však dodatočné zisky objavia až následne po čine bez predchádzajúceho očakávania alebo motivácie k ich dosiahnutiu, skutok stále kvalifikujeme ako hrdinský. Hlavné je, že hrdinský čin je sociocentrický, a nie egocentrický (Zimbardo, 2014).

³ Campbell, J., Moyers, B. *Síla mýtu*. Praha 2016; str. 166.

⁴ Campbell, J., Moyers, B. *Síla mýtu*. Praha 2016; str. 172.

Hrdinstvo môže byť definované pomocou štyroch kľúčových rysov:

1. musí byť dobrovoľné,
2. musí zahŕňať riziko alebo potenciálnu obeť, ako napríklad hrozbu smrti, bezprostredné ohrozenie fyzickej integrity, dlhodobé ohrozenie zdravia,
3. musí ísť o službu človeku, viac ľuďom alebo komunite,
4. nesmie zahŕňať očakávaný zisk (Zimbardo, 2014).

Hrdinstvo v službách vznešenej myšlienky obvykle nie je také dramatické ako hrdinstvo spojené s fyzickým nebezpečenstvom. Hrdinstvo spojené s fyzickým nebezpečenstvom je často výsledkom náhleho rozhodnutia, okamžitej akcie. Ďalej obvykle zahŕňa pravdepodobnosť, ale nie istotu, vážneho zranenia alebo smrti. Na druhú stranu sa dá argumentovať, že niektoré formy občianskeho hrdinstva sú heroickejšie než formy hrdinstva s ohrozením života. Ľudia ako Nelson Mandela, Martin Luther King jr. a doktor Albert Schweitzer sa ochotne a vedome každý deň počas svojho dospelého života podrobovali skúškam občianskej aktivity. Civilní hrdinovia obvykle majú príležitosť dôkladne preskúmať svoju činnosť a zvážiť dôsledky svojich rozhodnutí. Všetci sa mohli rozhodnúť vzdať záležitosť, za ktorú bojujú, pretože náklady vložené do ich konania sa stali prílišným bremenom, a napriek tomu to neurobili. Každý z týchto jedincov riskoval kvalitu svojho života na mnohých úrovniach. Ich činnosť mala vážne dôsledky: zatknutie, väznenie, mučenie, nebezpečenstvo, a dokonca aj vraždu (Zimbardo, 2014). Môžeme teda konštatovať, že hrdinstvo je pohrdanie nebezpečenstvom, a to nie z neznalosti alebo bezohľadnej ľahkomyselnosti, ale z ušľachtilej oddanosti niektorým významným cieľom.

1.1 Philip Zimbardo: taxonómia hrdinstva podľa psychológa

Na základe uvedených poznatkov o hrdinstve vytvoril sociálny psychológ Zimbardo spolu s psychológom Zenom Frankom taxonómiu, ktorá pozostáva z dvanástich kategórií hrdinstva. Taxonómia rozlišuje dve podkategórie vojenského typu hrdinstva a desať podkategórií civilného hrdinstva so sociálnym rizikom a uvádza odlišné charak-

Taxonómia hrdinov podľa Zimbarda (2014, str. 545–547)

Subtyp	Definícia	Riziko/obeť	Príklady
1. vojenské hrdinstvo s fyzickým nebezpečenstvom	vojaci alebo záchranári, ktorí sú opakovane vystavení vysoko rizikovým situáciám	vážne zranenie smrť	Achilles držiteľia Medaily cti admirál James Stockdale
2. civilné hrdinstvo s fyzickým nebezpečenstvom	občania, ktorí preukážu snahu o záchranu ostatných pred smrťou, zatiaľ čo nasadzujú svoj život	vážne zranenie smrť	držiteľia Carnegieho ceny Lekári bez hraníc
3. náboženské postavy	oddaná, celoživotná služba stelesňujúca najvyššie zásady alebo presadzuje nové náboženské základy	obeta asketickému životu narušenie ortodoxného názoru	Buddha Mohamed sv. František z Assisi Matka Tereza
4. politicko-náboženské postavy	náboženský vodcovia, ktorí sa dali na politiku, aby spôsobili rozsiahlejšie zmeny alebo politici s hlbokým systémom duchovných názorov	vražda väzenie	Gándhí Martin Luther King jr. Nelson Mandela Reverend Desmond Tutu
5. mučeníci	náboženské alebo politické postavy, ktoré pri službe vedome vystavujú svoj život nebezpečenstvu	istá alebo takmer istá smrť pri službe ideálu	Ježiš Sokrates Johanka z Arku José Martí Steve Biko
6. politickí alebo vojenský vodcovia	vodca národa alebo skupiny v komplikovanom období, slúži jednote národa, poskytuje univerzálne vízie	vražda opozícia zbavenie úradu očierňujúce kampane väzenie	Abraham Lincoln Robert E. Lee Franklin Roosevelt Winston Churchill Václav Havel

Taxonómia hrdinov podľa Zimbarda (2014, str. 545–547)

Subtyp	Definícia	Riziko/obeť	Príklady
7. dobrodruh, prieskumník, objaviteľ	jedinec, ktorý skúma neznáme oblasti a pri tom nasadzuje život	fyzické zdravie vážne zranenie smrť strata príležitosti	Odysseus Alexander Veľký Amélia Earhartová Jurij Gagarin
8. vedecký hrdina	jedinec, ktorý skúma nové oblasti vedy, používa nové vedecké metódy a objavuje informácie, ktoré sú užitočné pre ľudstvo	neschopnosť presvedčiť verejnosť o dôležitosti zistenia profesionálne vylúčenie finančné straty	Galileo Galilei Thomas Alva Edison Mária Curie Skłodovská Albert Einstein
9. dobrý samaritán	jedinci, ktorí pomáhajú v núdzi, situácia nesie značné prekážky	sankcie od autorít väzenie mučenie smrť vylúčenie zo spoločnosti	záchrancovia Židov počas holokaustu Harriet Tubmanová Albert Schweitzer Richard Clark Richard Rescola
10. hrdina navzdory nepriazni osudu	jedinci, ktorí prekonávajú hendikep alebo nepriaznivé podmienky a sú vzorom	zlyhanie odmietnutie pohrdanie závisť	Horatio Alger Helen Kellerová Eleanor Rooseveltová Rosa Parksová
11. byrokratický hrdina	zamestnanci veľkých organizácií v kontroverzných sporoch, obvykle zahŕňa pevné obhajovanie zásad napriek tlaku	vybudovaná kariéra vystavená riziku profesionálne vylúčenie finančné straty strata dôveryhodnosti zdravotné riziko	Louis Pasteur Edward Tolman Barry Marshall

Taxonómia hrdinov podľa Zimbarda (2014, str. 545–547)

Subtyp	Definícia	Riziko/obeť	Príklady
12. poctivý informátor	jedinci, ktorí sú si vedomí nelegálnej alebo neetickej činnosti v organizácii a oznámia ju	kariéra vystavená riziku profesionálne vylúčenie strata sociálneho postavenia finančné straty strata dôveryhodnosti fyzická odvet	Ron Ridenhour Cynthia Cooperová Coleen Rowleyová Joe Darby

teristiky pre každý z dvanástich typov hrdinov, rovnako ako formu rizika, ktorému daný typ čelí. Zimbardo (2014) dodáva, že taxonómia bola *a priori* vyvinutá na základe dedukcie a preštudovanej literatúry. Nemá empirické korene ani pevné základy, a je skôr pracovným modelom, ktorý je otvorený novým poznatkom.

1.2 Paul Johnson: výber hrdinov podľa historika

Popredný britský historik a autor mnohých knižných bestsellerov sa vo svojej knihe *Hrdinovia* (2008) pokúša naprieč dejinami nájsť odpoveď na otázku, čo je hrdinstvo. Predkladá subjektívny výber osudov nemalého počtu hrdinov a hrdiniek, ktorí stále vyvolávajú úžas, obdiv a úctu, alebo v niektorých prípadoch prinajmenšom sympatie. S Johnsonom sa zhodneme v jeho úvahe, že statočné správanie nájdeme vo všetkých dobách a na rôznych miestach, pričom niektoré mená jeho výberu sú jednoznačné, niektoré vzbudzujú rozpaky: „*V tomto súbore biografických esejí chápem pojem hrdina v tom najširšom možnom zmysle, napriek tomu, že som do neho zaradil aj niekoľko hrdinov preslávených vojnovými činmi, z mužov napríklad Alexandra a Caesara a zo žien Boudiku a Johanku z Arku. Hrdinom je vlastne každý, koho ako hrdinu všeobecne, dlhodobo a nadšene vyznáva nejaký rozumný, alebo keď na to príde, aj nerozumný človek*“ (Johnson, 2008, str. 9).

Prvú skupinu vybraných hrdinov, ktorú Johnson nazýva „**hrdinovia boží**“, tvoria významné postavy hebrejských dejín: Debora, Judi-

ta, Samson a Dávid. Žiadny iný národ podľa Johnsona nepotreboval hrdinov viac než Hebreji. Boli otrockým národom bez vlasti a majetku, mali len málo rozvinuté umelecké a technické vedomosti a vojenské a skúsenosti nemali žiadne. Boli poddanými Egypta, najväčšej mocnosti doby bronzovej, a trpeli bolestným útlakom. Alexandrom Veľkým a Júliusom Caesarom Johnson predstavuje **„mužov otriasajúcich zemou“**, ktorí sa stali prototypom hrdinských postáv ďalších tisíc rokov. Vybojovali si obrovské ríše a ich mená pevne zasadili do histórie zeme. Obaja boli odvážni, vysoko inteligentní, takmer odporne sebaistí a ich ambície nepoznali hranice. Heroická stránka osobnosti Henricha V. a tragický osud Johanky z Arku vniesli do poslednej fázy storočnej vojny, ktorá bola inak smutnou a premárnenou epizódou európskej histórie, ušľachtilý odtieň príkladu, preto **„príkladní hrdinovia“**. Táto doba nemala slávnú povesť ani v Anglicku, ani vo Francúzsku, a keď na to príde, ani v cirkvi. Je vhodné tu dodať, že zatiaľ čo Angličania prostredníctvom Shakespearovho pera urobili z Henricha V. príkladného hrdinu skvelej hry, Francúzi neboli nikdy schopní zachytiť Johanku do nejakej umeleckej paradigmy, aj keď sa stala hrdinkou presahujúcou národné hranice. Londýnsky Tower bol neprekonateľnou liahňou a zároveň hubiteľom hrdinov vo **„veku sekery“**. Johnson tu vyberá svätého Tomáša Morusa, ktorého opisuje ako nádherný obraz najskvelejšieho ducha tej doby. Ďalej Máriu Stuartovnu, Alžbetu I., lady Jane Greyovú a sira Waltera Raleigha. Traja velitelia, ktorých Johnson vybral pre kategóriu **„v hrmoste kanónov a diel“**, žili na konci 18. a na začiatku 19. storočia a zúčastnili sa zásadného procesu, ktorý skoncoval so starým režimom a nastolil nový svet. Washington, Nelson a Wellington tvoria nádhernú trojicu a ako vo svojej podobnosti, tak v rade vecí, v ktorých sa úplne líšia, nám môžu byť zdrojom bohatého poučenia. História je plná zabudnutých hrdiniek, manželiek slávnych, ale komplikovaných mužov, ktoré svojich manželov podporovali na ich ceste za úspechom, znášali ich depresie, záchvaty hnevu a prejavy samolúbosti, v ťažkých časoch im poskytovali útechu a vo chvíľach slávy nenápadne stáli v pozadí. Jane Welshová Carlyleová a Emily Dickinsonová reprezentujú **„mučenícke hrdinstvo vo svete muža“**. Nasledujú **„dva typy ušľachtilosti“** v podobe Abrahama Lincolna a Roberta E. Leeho.

Kompletnosť výberu uzatvárajú Churchill a de Gaulle spoločne s „**hrdinskou trojicou, ktorá skrotila medveďa**“ – Reagan, Thatcherová a Ján Pavol II., o ktorom Johnson napísal (2008, str. 224): „*Od pápežov očakávame, že budú svätí, nie hrdinovia. Ale Ján Pavol bol oboje.*“

Johnson nás na začiatku úvahy o svojom výbere informuje, že je subjektívnym podobne ako deduktívne vyvinutá taxonómia sociálneho psychológa Philipa Zimbarda. Napriek tomu, že ani jeden veľikán svojho odboru nepredkladá empirický podklad, kritériá hrdinov sa značne prelínajú, a tak nachádzame vo výberoch prvého i druhého vojenských hrdinov, svätcov, mučeníkov aj politikov. Túto nápadnú podobnosť overíme ešte tretím náhľadom religionistu Josepha Campbella.

1.3 Joseph Campbell: tisíc tvárí hrdinu podľa religionistu

Joseph Campbell je pre nás v celom rozsahu nášho diela nenahradiateľným zdrojom v procese porozumenia hrdinstvu. Vo svojej populárnej a odporúčanej knihe *Tisíc tvárí hrdiny* (2017) hovorí o piatich typoch hrdinskej podoby. Prvým je **hrdina bojovník**, ktorý sa objavuje ako protilátka na tyranstvo. Ovláda tajomstvo tyranovej záhuby, ktoré spočíva v sebaďestruktívnom potenciáli pýchy. Záhuba tyrana prichádza z *hybris*⁵ (pýcha). Hrdinstvo je pre túto podobu hrdinu neustálym porušovaním štruktúr, ktoré zrkadlí hrdinov zápas o tvorivý život. Prvým hrdinom, ktorého Campbell zmieňuje, je svätá Marta, ktorá podľa legendy zachránila mesto od strašlivého draka, a nakoľko bola príšera medzi ľuďmi známa pod menom Tarasque, dostalo mestečko na pamiatku tejto udalosti meno Tarascon.⁶ Poslaním dávnych bojovníkov bolo podľa ich názoru pobiť „príšery“, čím sa tiež často ospravedlňovali vojenské ťaženia. Do nespočetných pamätných tabuliek boli klinovým písmom vytesané chválitebné činy Sargona Akkadského, ktorý doplnia Martu medzi hrdinami bojovníkmi. **Hrdina milenec** je podoba, v rámci ktorej Campbell neuvádza žiadneho konkrétneho mýtického či faktického hrdinu. Túto podobu hrdinstva vysvetľuje

⁵ z antických prísloví: *koros – hybris – até*, tzn. úspech – pýcha – pád; „pýcha predchádza pád“.

⁶ Jacobus de Voragine, *Saint Martha, Virgin*.

prostredníctvom ženy, panny, princeznej, ktorá je jeho osudom (2017, str. 285–286): „*Vláda vytrhnutá z rúk nepriateľa, sloboda vybojovaná navzdory príšere, životná energia vyslobodená z osídíel tyrana – symbolom toho všetkého je žena. Je dievčaťom, ktoré ohrozuje drak, nevestou unesenou žiarlivým otcom, pannou zachránenou pred smilníkom. Je druhou časťou hrdinu, pretože v každom je obsadený ten druhý: ak je on vládca sveta, ona je svet, ak je on bojovníkom, ona je slávou. Dievča je obrazom jeho osudu, a je na ňom, aby ju vyslobodil z pút súčasných okolností. Ak je však hrdina k tomuto ľahostajný, neprekona prekážky ani väčším úsilím.*“ Žena je osudovým tajomstvom hrdinovej nepredstaviteľnej cesty, dodáva mu tiché a skryté sebavedomie, vďaka ktorému sa z neho stáva „koleso otáčajúce sa vlastnou silou“. Tam, kde je cieľom hrdinovho úsilia objavenie neznámeho otca, zostáva základnou symbolikou skúška a cesta k odhalienu seba samého. Hrdina sa po skúške vracia s otcovým požehnaním, aby medzi mužmi zastupoval otca. Nech už sa vracia ako učiteľ, napríklad Mojžiš, alebo ako vládár, cisár Chuang-ti – jeho slovo je zákon. Vidieť ho znamená vnímať zmysel existencie. Jeho prítomnosť je dobrodením, jeho slovo je dychom života. Túto podobu nazýva Campbell **hrdina vládár**. Hrdina dneška sa ľahko môže stať tyranom zajtrajška, ak odmieta obeť. Prinesená obeť je typickým znakom **hrdinu ako vykupiteľa sveta**. Sú to hrdinovia najvyššieho osvietenia. Ich slová sú naplnené obsahom omnoho dôležitejším než čokoľvek, čo predniesli hrdinovia meča či knihy (Campbell, 2017). Svoje typy uzatvára Campbell (2017, str. 295) posledným: „... *ostáva ešte predložiť jeden hrdinský typ: hrdina svätec, či askéta, ktorý sa zriekol sveta. Títo hrdinovia sa pohybujú mimo hranice života a tiež mimo hranice mýtu. Už sa nezaoberajú žiadnymi mýtmi a mýty sa nezaoberajú nimi. Ich legendy sa opakujú, ale zbožný sentiment a ponaučenie vyplývajúce z ich života je nutne nedostatočné. Vo chvíli, keď duch prechádza ku skrytému princípu, zostáva len ticho.*“ Ako predstaviteľa posledného typu uvádza Campbell Tomáša Akvinského.

Napriek tomu, že predložené výbery hrdinov vyhlasujú autori za subjektívne či neempirické, podobnosti sú výrazné. Nám taxonómia Philipa Zimbarda, výber Paula Johnsona a úvaha Josepha Campbella pomohli lepšie pochopiť, *kto môže byť považovaný za hrdi-*

Tomáš Poláček

Na ramenách obrov psychológia hrdinov

nu, a že existujú určité všeobecne vnímané rysy hrdinov a hrdinstva, ktoré spôsobujú, že sa pri jednotlivých mýtických či faktických postavách zhodneme. Koniec koncov, náš výber je tiež subjektívny, no rozhodne nie náhodný.

2 Hrdina od staroveku po súčasnosť

Osobnosti zahrnuté do nášho chronologického výberu ponúkajú viac než len prehľad svojich životných osudov. Nech už ide o aktérov reálnych dejín, alebo o postavy imaginárne, podávajú svedectvo o prítomnosti hrdinských osobností a hrdinských činov v každej epoche dejín, od najstarších po tie včerajšie. Majú nám napomôcť porozumieť vplyvu doby, v ktorej žili, a súčasne tu vystupujú ako hrdinovia historickej pamäti. Rozhodnutím zahrnúť do prehľadu aj civilizačné počiatky pre nás nevyhnutne znamenalo, že sa budeme musieť odvolávať aj ku postavám zo sveta predstáv, pretože predstavy každej spoločnosti sú nepochybne rovnako dôležité a pôsobivé ako životné podmienky ľudí a ich myslenia. Veľké osobnosti imaginárneho sveta staroveku sú rôznej povahy. Niektoré sú iste – alebo takmer iste – historické, avšak svoju dobu a kolektívnu pamäť ovplyvnili len v podobe legend a mýtov, na ktoré sa časom premenili.

Podobne ako Zimbardo, Johnson či Campbell aj my chápeme pojem hrdinu v komplexnejšom význame, preto sme do výberu zaradili vojvodcov a bojovníkov, svätcov, objaviteľov, ale aj študentov a zdanlivo obyčajných ľudí. Všimame si ľudský portrét, vlastnosti, hodnoty, postoje, rozhodnutia, ktoré sú si napriek odlišnej epoche podobné a zamýšľame sa nad tým, ako veľmi dejiny hrdinu pretvárali alebo hrdina, nevedomý a nemenný archetyp, pretváral dejiny.

2.1 Hrdinovia staroveku

Tvorcovia hrdinov najstarších eposov, mýtov a legend len zriedka zakladali svoje rozprávanie na predpoklade, že najväčší hrdinovia sveta sú obyčajnými ľuďmi, ktorí prekročili konvencie obmedzujúce ich súčasníkov a vrátili sa s pokladmi, aké by objavil ktorýkoľvek iný človek nadaný obdobnou vierou a odvahou. Práve naopak: vždy existovali snahy obdať hrdinu mimoriadnymi schopnosťami, ktoré sú mu vlastné od okamihu zrodenia či počatia. Celý následný hrdinov príbeh je interpretovaný ako rad podivuhodných udalostí, ktoré

vrcholila veľkým centrálnym dobrodružstvom. Je to v súlade s názorom, že hrdinstvo sa nedosahuje len vlastnou iniciáciou, ale môže byť predurčené osudom (Campbell, 2017). Hrdinské biografie výrazne ovplyvnila aj ľudová fantázia najstarších civilizácií. Vznikali a tradovali sa v dobe pred vynájdením železného pluhu a veľká ich časť sa dožila atómového veku. Nachádzame ich v prísloviach a literatúre, v názvoch kozmických rakiet, v dielach sochárov a maliarov, vo výtvoroch dramatikov a hudobníkov, v bežnej konverzácii i prejavoch (Zamarovský, 2015).

Starovek rozlišoval tri kategórie bytostí: bohov, hrdinov a ľudí.⁷ Pre autora znamená kategória hrdinov závažné otázky: aký je pôvod a aká je ontologická štruktúra starovekých hrdinov a do akej miery sú porovnateľní s inými typmi bytostí, ktoré nachádzame uprostred medzi božským a ľudským? Kompromisnú teóriu, ktorá sa dodnes teší vážnosti, navrhol oxfordský akademik L. R. Farnell, podľa ktorého nemajú všetci hrdinovia staroveku rovnaký pôvod. Farnell vo svojom diele *Greek Hero Cults and Ideas of Immortality* (1921) rozlišuje sedem kategórií hrdinov: hrdinovia božského alebo rituálneho pôvodu, osoby, ktoré skutočne žili (bojovník alebo obetavý človek), hrdinovia vymyslení básnikmi alebo učenci *et cetera*. Neskôr maďarský antropológ Angelo Brelich (1958) popísal morfológickú štruktúru hrdinov nasledovne: „*hrdinovia sú osoby, ktorých smrť má zvláštne rysy a ktorí majú tesné väzby k boju, spiritualite a lekárstvu, iniciácii dospievajúcich a mystériám; zakladajú obce a ich kult má všeobecnú povahu; sú predkovia pokrvných skupín a prvými predstaviteľmi istých základných ľudských činností. Hrdinovia sa okrem toho vyznačujú istými zvláštnymi rysmi a nápadným správaním, ktoré prezrádza nadľudskú prirodzenosť*“ (Brelich, 1958, str. 313).

Hrdinské postavy najstarších tradícií sa v detailoch značne líšia, avšak pri bližšom skúmaní vidíme, že štruktúrou sú si veľmi podobné. Pozostávajú z univerzálneho vzorca, napriek tomu, že ich vytvorili jednotlivci bez priamych vzájomných kultúrnych kontaktov. Opätovne počúvame príbeh popisujúci hrdinovo zrodenie, zázračné, avšak do skromných pomerov, jeho skoré prejavenie nadľudskej sily,

⁷ Pindaros. *Olympijské zpevy*. Praha 1968; str. 32.

jeho rýchly vzostup k význačnosti a moci, jeho triumfálny boj so silami zla, jeho náchylnosť k pýche (*hybris*) a jeho pád zradou alebo hrdinským sebaobetovaním, ktoré končí smrťou (Jung, 2017). Henderson v knihe *Človek a jeho symboly* (2017) hovorí: „o presvedčení, že tento model má psychologický význam pre jednotlivca, ktorý sa snaží objaviť a presadiť svoju osobnosť a súčasne aj pre spoločnosť, ktorá má obdobnú potrebu vytvárať svoju kolektívnu identitu“ (Henderson in Jung, 2017, str. 106).

Narodenie a detstvo hrdinov staroveku a antiky sa odlišuje od toho, čo je obvyklé. Pochádzajú z bohov, ale niekedy mávajú „dvojakých rodičov“ (napríklad Herakles sa narodil z Dia a z Amfitryóna; Théseus z Poseidona a z Aigea). Krátko po svojom narodení bývajú odložené (Oidipus, Perseus, Mojžiš), svoju mladosť trávajú na cestách v ďalekých krajinách, vyznamenávajú sa nespočítanými dobrodružstvami (najmä športové a vojenské činy). Hrdinovia antiky sa vyznačujú špecifickou formou tvorivosti, ktorá je porovnateľná s tvorivosťou civilizačných hrdinov archaických spoločností. Aj oni, podobne ako ich najstarší predkovia, utvárajú krajinu, sú pokladaní za prvých obyvateľov určitých oblastí a predkov kmeňov, národov a rodín. Vynalievajú ľudské inštitúcie: zákony obce a pravidlá mestského života, monogamiu, hutníctvo, spev, písmo, taktiku a sú prví, ktorí zakladajú remeslá. Okrem toho hrdinovia zriaďujú tiež športové hry, čím sa tiež vysvetľuje heroizácia víťazných a slávnych atlétov. Niektorí hrdinovia sú spojovaní s iniciačnými rituálmi dospievajúcich. Legendy a báje o Théseovi sú v skutočnosti iniciačné skúšky: rituálne potopenie do mora, skúška, ktorá znamená cestu do podsvetia; súboj s obludou (Minotaurus) a tiež únos Ariadny. Podľa H. Jeanmaira (1939) obrady, z ktorých pozostávali slávna *Odysea* a *Théseia*, pochádzali z archaických rituálov, ktoré v starších dobách sprevádzali návrat dospievajúcich do mesta po iniciačnom pobyte v divočine. Hrdinovia sú spojovaní aj s mystériami, ďalej s veštením, predovšetkým s inkubačnými rituálmi, ktoré majú mať liečivý účinok; a niektorí hrdinovia majú vzťah k lekárstvu, predovšetkým Asklépios (Eliade, 2004).

Jeden z najcharakteristickejších rysov hrdinov je ich smrť. Výnimočne sú niektorí hrdinovia prenesení na ostrovy blažených, na mýtický ostrov (Achilles), na Olymp (Ganymédes) alebo zmiznú v pod-

svetí (Trofonios). Obrovská väčšina však umiera násilnou smrťou vo vojne, v súboji muž proti mužovi alebo v dôsledku zrady. Ich smrť je často obzvlášť dramatická: Orfeus, Aktaión a Glaukos sú roztrhaní na kusy; alebo ich zasiahne bleskom Zeus (Asklépios, Lykaón), alebo ich uštipne had (Orestés). Je to však viac-menej ich smrť, ktorá potvrdzuje a vyjavuje ich nadľudský údel. Hrdinovia sa odlišujú od ľudí tým, že neprestávajú po smrti konať. Pozostatky hrdinov sú nadané obávanou magicko-náboženskou mocou. V istom zmysle môžeme povedať, že hrdinovia sa tešia neobmedzenej posmrtnej existencii v eposoch, príbehoch, legendách a ústnych podaniach (Eliade, 2008).

Klasické Grécko, a hlavne helenistická doba, nám odovzdali „zjemnenú“ víziu hrdinov v porovnaní s hrdinami Mezopotámie alebo Egypta. Hrdinovia sa prejavujú ako dobrí aj zlí zároveň a hromadia protikladné atribúty (Eliade, 2008). Sú napríklad nezraniteľní, a predsa nakoniec padnú; vynikajú silou a krásou, ale tiež obludnými rysmi, sú teriomorfní alebo schopní premieňať sa na zvieratá. Sú androgýnni, menia pohlavie alebo sa často prezliekajú za ženy. Neraz prepadajú hrdinovia do šialenstva (Orestés, Belerofón, Hérakles). Pokiaľ ide o ich sexuálne správanie, býva výstredné a abnormálne. Hrdinovia sa dopúšťajú incestov so svojimi dcérami a matkami. Všetky tieto ambivalentné a amorálne rysy, toto abnormálne správanie, pripomínajú tekutosť času počiatku, keď svet ľudí doposiaľ nebol stvorený (Eliade, 2008). V týchto najstarších časoch je vybočovanie všetkého druhu (to znamená všetko to, čo bude neskôr vyhlásené za obludnosť, hriech alebo zločin), priamo či nepriamo, stimulom stvoriteľského diela. Práve v dôsledku tejto tvorby – inštitúcií, zákonov, techník, umenia – povstáva „svet ľudí“, kde budú priestupky a výstrednosti zakázané.

2.1.1 Najstarší hrdina – Gilgameš

Epos o Gilgamešovi je bezpochyby najslávnejšie a najznámejšie dielo, ktoré sa nám dochovalo z obdobia počiatkov ľudskej civilizácie. Najstarší hrdina, kráľ Uruku Gilgameš, stáva sa ústrednou postavou jedného z najdojemnejších rozprávání o hľadaní nesmrteľnosti, či presnejšie o konečnom neúspechu snahy, ktorá mala zdánlivo všetky

predpoklady uspieť. Táto sága hrdinu a tyrana v jednej osobe odкрýva neschopnosť čisto „hrdinských“ cností prekročiť nevyhnutný ľudský údel. Klasifikácia Gilgameša ako hrdinu so zreteľom na naše kritériá neobstojí. Gilgameš je poháňaný egocentrickým motívom a v jeho epose by sme sotva našli službu pre druhých, či dobrovoľné podstúpenie rizika bez tušenia odmeny – nesmrteľnosti. Napriek tomu práve ním, bytosťou z časti božskou – syn bohyne Ninsuny, z časti ľudskou – veľkňaz mesta Uruk (Heidel, 1946) začíname sledovať proces vývinu hrdinského archetypu. Domnievame sa totiž, že práve hrdina z Uruku zohral kľúčovú rolu v pokuse založiť líniu nadľudských bytostí (pokusom o iniciáciu), ktoré dokážu čeliť nepriazni bohov a ochrániť bezmocnú komunitu „obyčajných“ ľudí.

Hneď v úvode oslavuje epos obrovské stavby, ktoré dal Gilgameš vystavať: *„Pozri sa, priateľ, na veľkú hradbu okolo Uruku na brehoch Eufratu! Je z pálených tehiel, vysoká a mocná, múry má ako z kovu! Pochádza z nedávnych čias a nič podobné nevytvoril inde nijaký kráľ ani človek. Bol to hrdina Gilgameš, čo svojou vôľou a rukou svojho ľudu postavil túto nesmiernu hradbu, aby žil Uruk bezpečne pred vojakom z iného mesta a pred zbojníkom z púšte. Bol to kráľ Gilgameš, čo si týmto dielom večné zabezpečil meno“* (Zamarovský, 2000, str. 9–10). Vzápätí vidíme despota, ktorý znásilňuje ženy a mužov vysiluje ťažkou prácou. Obyvatelia volajú o pomoc k bohom, a tí sa rozhodnú stvoriť obrovskú bytosť, ktorá dostáva meno Enkidu. Gilgameš v súboji Enkidua porazí, ale súčasne v ňom objaví priateľa a druhá. Spolu sa potom vydávajú do ďalekého a bájneho cédrového lesa, ktorý stráži všemocný netvor Chuvava. Hrdinovia spoločne netvora zabijú a vydajú sa na cestu späť do Uruku. Pri návrate sa Gilgamešovi zjaví bohyňa Ištar, ktorá ho vyzýva, aby sa s ňou oženil. Gilgameš opovážlivo odmieta a pokorená Ištar sa ponáhľa k otcovi Anuovi, aby vyprosila pre seba pomstu a pre Gilgameša smrť. Anu odmieta vyhovieť rozmaru svojej dcéry, ale keď Ištar pohrozí, že vyvedie z podsvetia mŕtvych, vyhovie jej. Pomsta prichádza v podobe „nebeského býka“, ktorý sa vyrúti na Uruk, avšak podobne ako Chuvavu aj jeho hrdinovia spoločne zdolajú. Rozhnevaná Ištar preklína Gilgameša, keď v tom jej na tvár dopadá stehno z nebeského býka, ktoré jej vrhol do tváre víťazstvom opojený Enkidu. To je vrcholný

okamih života oboch hrdinov a súčasne počiatok tragédie. Na druhý deň Enkidu ochorie a o dvanásť dní umiera. Sedem dní a sedem nocí oplakáva zarmútený Gilgameš svojho priateľa, kým nakoniec povolí pohreb. Od tohto momentu má jediný cieľ: dosiahnuť nesmrteľnosť. Jeho cesta je plná skúšok iniciačného typu: stretnutie s obrovskými ľudsko-škorpionmi a prechod cez bránu, ďalej pokušenie nymfy Siduri, ktorá ho od hľadania nesmrteľnosti odhovára a nakoniec skúška vydržať šesť dní a šesť nocí bez spánku, ktorú mu zadáva Uta-napištim. Podľa Eliadea (2004) ide o najťažšiu skúšku; premôcť spánok, zostať prebudený, bdely zodpovedá premene ľudského údely. Hrdina už prekonal cestu tunelom a pokušenie Siduri. V istom zmysle to boli skúšky hrdinského typu. Tentoraz ide o skúšku duchovného rádu. Gilgameš v tejto skúške neobstojí, no Uta-napištim sa nad hrdinom zľutuje a povie mu o rastline, ktorá vracia mladosť. Hrdina ju nájde, avšak než ju stihne zjesť, ukradne mu ju had. Gilgameš sa vracia do Uruku a epos sa končí obdivom jeho hradieb.

V *Epose o Gilgamešovi* sme mohli zazrieť dramatickú ilustráciu ľudského údely, ktorý je definovaný nevyhnutnou smrťou. Viac-menej toto prvé majstrovské dielo svetovej literatúry dáva zároveň tušiť, že niektoré bytosti by boli schopné získať nesmrteľnosť bez pomoci bohov, avšak pod podmienkou, že by víťazne prekonal rad iniciačných skúšok (Herkula po splnení dvanástich úloh prijali medzi seba bohovia Olympu). Eliade (2008) vidí ako príčinu Gilgamešovho stroskotania vo svojom úsilí o nesmrteľnosť *hybris*, egocentrickosť uruckého kráľa. Každý ďalší hrdina sa z neúspechu toho najstaršieho „poučil“ a svoju cestu (iniciáciu) smeroval dobrovoľne v prospech druhých, čím vymedzil skutočné rysy hrdinstva: obeta a dobrovoľné podstúpenie rizika. Z tohto uhla pohľadu môžeme Gilgameša nazvať „učiteľom a vychovávateľom“ všetkých hrdinov.

2.1.2 Chlapec z rieky – Mojžiš

Hrdina Mojžiš, osloboditeľ Izraelitov a ich zákonodarca, fascinuje dodnes nielen historikov, teológov, religionistov, umelcov a skladateľov. V Starom zákone je Mojžiš spomenutý sedemstošesťdesiatšedemkrát, a dokonca aj v Novom zákone sa o ňom píše sedemdesiat-

deväťkrát. Žiadny iný hrdina zo staroveku ani z inej doby alebo z inej oblasti si nezískal takú veľkú slávu. Značnú pozornosť mu venovali aj psychológovia psychoanalytickej školy. Sigmund Freud v samostatnej monografii *Mojžiš a monoteizmus* (1995) a Erich Fromm okrajovo v pokuse o interpretáciu Starého zákona s názvom *Budete jako bohové* (1993). Freud Mojžiša opisuje ako „veľkého človeka“: „*Veľký človek ovplyvňuje svojich blízkych dvojakým spôsobom: svojou osobnosťou a ideou, za ktorú sa angažuje. Táto idea môže vyjadrovať nejaké staré želanie nás alebo ukazovať ich túžbam nejaký nový cieľ, alebo nejako inak priťahovať masy. Vieme, že v ľudskej mase existuje silná potreba autority, ktorú možno obdivovať, pred ktorou sa človek skláňa, ktorá nad ním vládne a prípadne ho aj týra. Je to túžba po otcovi, ktorá od detstva existuje v každom človeku, po tom istom otcovi, ktorého porážkou sa chváli hrdina legendy. Od tejto chvíle sa nám nejako vynára poznanie, že všetky črty, ktoré sa prisudzujú veľkému človeku, sú paternalistické, otcovské. Rozhodnosť myslenia, sila vôle, energia činu patria k obrazu otca, predovšetkým však nezávislosť. Treba ho obdivovať, možno mu veriť, ale nemožno sa ho nebáť*“ (Freud, 1995, str. 130).

Nemáme jediný dôvod pochybovať o historickej skutočnosti osoby známej pod menom Mojžiš, ale jeho biografia a zvláštne rysy jeho osobnosti nám unikajú. V Mojžišovi vidíme náboženského, vojenského aj civilného hrdinu v jednom. Pretože sa stal charizmatickou a bájnou postavou, jeho život, začínajúci zázračnou záchranou papyrusového košíka z Nílu, zodpovedá vzoru iných hrdinov (Théseus, Perseus, Sargon Akkadský, Romulus, Kýros). Meno Mojžiš je egyptské, obsahuje prvok *msy* – „syn“, čo môžeme nájsť v menách Tuthmose, Ahmose alebo Ramses (syn boha Ra). Pokiaľ ide o Exodus, zdá sa, že to je obraz skutočnej historickej udalosti (Eliade, 2008). Napriek tomu s veľkou pravdepodobnosťou nejde o odchod všetkých ľudí, ale len jednej skupiny, presnejšie povedané tej, ktorú viedol Mojžiš. Iné skupiny už začali viac či menej pokojne do Kanaánu prenikať skôr (Eliade, 2008).

Keď Mojžiš pásol ovce svojho svokra, midjanského kňaza Jetra, prišiel raz na druhú stranu púšte, na vrch Horeb. Tam uvidel „planúci oheň uprostred trnitého kra“ a započul kohosi, ako ho volá po mene. Neskôr

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Na ramenách obrov.***

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.